HELSOVÄNNEN

Årg. 8. 1893. **Annonsbilaga.** N:r 8 16 April.

Annonspris: 30 öre för finstilsrad (första sidan 45 öre). *Utländska annonser:* förhöjning med 33 1/3 proc.

Skrifvaresjuka

behandlas af undertecknad. Upplysningar erhållas af d:r *G. Zander* och d:r *E. W. Wretlind.* Personer, som vid skrifning snart besväras af trötthet eller svårighet att föra pennan, böra i tid beakta dessa förhållanden, hvilka oftast äro de första förebuden till skrifvaresjukan. Se för öfrigt undertecknads i bokhandeln tillgängliga arbete: **"Om skrifning och skrifundervisning"** äfvensom uppsatser i Hälsovännen under 1888—91.

Filip Holmqvist.

(43×4) Öfverlärare vid Tekniska skolan i Stockholm.

Mössebergs Vattenkuranstalt

med Sanatorium å Mösseberget

börjar i år den 23 Maj sitt 26:te verksamhetsår. Kurprogram och närmare upplysningar erhållas från Mössebergs Kamrerarekontor, adress Ranten, äfvensom från öfverläkaren D:r O. Torstensson, adress Persberg, **Sköfde.** (44) (G. 13945)

Svenska Lifförsäkringsbolaget

— Försäkringstagarnes eget bolag —

i Stockholm. **Nya** försäkringssätt. **Billiga** premier. Tariffer **A** och **B** att välja emellan. **Förmånliga** vilkor. Vinsten **uteslutande** de försäkrades. Grunderna **tidsensliga** och **solida.** För både **Män** och **Kvinnor.**

Giftermålsförsäkring.
Hemgiftsförsäkr., kombinerad, för gift och ogift.
Försäkring mellan äkta makar.
Kapital till efterlefvande vid den enes död.
Pensionsförsäkring.
Pension vid 40, 50, 60 år. Genast började pension.
Tjänareförsäkring.
Kapital vid 50, 60 år. Gif tjenarne till en första premie!
Barnförsäkring.
Konfirmations- och myndighetsförsäkring.

Vanlig lifförsäkring.
Premiebetalning vissa år eller under lifstid.
Blandad lif- o. kapitalförsäkring.
Kapital vid bestämda år eller vid dödsfall förut.
Ren kapitalförsäkring.
Kapital vid uppnådda, förut bestämda år.
Kompanjonförsäkring
mellan t. ex. affärsmän, bröder, systrar, vänner, bekanta m. m.
Korttidsförsäkring.
på 1, 3, 5, 6, 7, 8, 9, 10 år o. s. v.

Läkare och andra framstående personer antagas till ombud i **städer** och på **folkrika** platser öfver hela landet.

Medicine studerande, som önska verka bland sina kamrater och bekanta, kunna ock få fullmakt som ombud. Adr. Norrmalmstorg N:o 1, **Stockholm.** (46×5)

Tandläkaren P. Hedström, behandlar tandsjukdomar, insätter artificiella tänder och plomberar.
Skärgårdsgårdsgatan 21. Kl. 10—2; 4—5. A. T. 21 53. (28 a)

Med. D:r H. Selldén, behandlar specielt **Gikt** och **Reumatism** samt **Nervsvaghet.**
Hedemora. Somrarne vid **Lassbo brunn.** (28 b)

D:r O. Torstensson, mottager under vintermånaderna lungsotslidande och med astma behäftade
boende å **Persbergs gård** vid **Sköfde,** till behandling. (28 c)

Med. D:r E. W. Wretlind, mottager sjukbesök kl. 9—10 f. m
Stockholm, Kungsgatan 16. Somrarne vid **Djursätra brunn.** (28 d)

Bad Ems

Alkaliskt-muriatiska varma källor af 22—40 gr. R. Betydlig Lithionhalt.

Indikationer: Kroniska, katarrala och inflammatoriska tillstånd i slemhinnorna och andra delar af andningsorganen, från näsan och strupen till de finaste bronkierna. Samma sjukdomar i magen, tarmen och dess bihang, i gallvägarne och blåsan, njurarne och urinblåsan med grus och sten, ägghvita och socker i urinen, öfvermättning i kroppen med urinsyra, gikt, kronisk reumatism, katarr, kronisk inflammation och svullnad i de kvinnliga könsorganen, med deras mångfaldiga följder för blodbildning och nervlif, sterilitet o. s. v. Nervösa lidanden af olika art, synnerligen med karaktären af stegrad retbarhet, rekonvalescens efter lung- och lungsäcksinflammationer, *följder af influensan* o. s. v.

Flera källor, Vassla, Mjölkkuranstalt, Bad af hvarje temperatur, yttre och inre Duscher, Kallvattenbehandling, Massage, Inhalationsrum, Pnevmatiska Kabinett och apparater af alla slag. Luftkurorten »Malberg» 333 m. med åkbana. — De gynnsamma verkningarne af våra källor och produkter (pastiljer m. m.) vid den ånyo uppträdande influenzan visa sig genom den ständigt stigande efterfrågan. Klimatet är mildt och väderleksförhållandena de tänkbart gynnsammaste. — Kurtid *från 1 Maj till 1 Oktober.* Källorna och baden, liksom största delen af de angifna kurmedlen, stå dock äfven *före* och *efter* den officiella kurtiden till disposition.

Prospekter öfver kuranordningar och bostadsförhållanden sändas af *den kungl. badförvaltningen* och *kur-kommissionen.*

(39×5) (G. 13 253)

För ömma & kalla fötter!

Är Svenssons patenterade Helsosulor
ett bepröfvadt medel. Berömmande intyg.
Sulorna läggas inuti strumpan.

Passar för alla åldrar. Bäst 2:ne par för ombyte. Pris 1 kr. paret. Till landsorten mot postförskott. Säljas i parti och minut i Stockholm Tegnérgatan 16 Allm. Tel. 6316. **Norling & C:o** (29×10)

Bad Ems

Quehl's Inhalatorium för bröstsjukdomar.

Apparater efter *Jahr, Mathieu, Waldenburg, Wassmuth* (rumsångor — nytt i Ems) för syre efter *Heyer;* d:r *Steinhoffs* andningsgördel o. s. v. — Betydligt utvidgadt; öppet 15 April—15 Oktober. — Specialordination af läkare, förtrogen med apparaterna, är af nöden. — Prospekter gratis. **Direktionen.**

(40×5) (G. 13 254)

Lungskyddaren.

Af D:r Ulrik Svaneskog, praktiserande läkare i Stockholm, har konstruerats en apparat, hvars ändamål är att hindra skadliga ämnens inträngande i lungor och luftvägar, hvarvid tagits särskild hänsyn till de personer, som genom beskaffenheten af sina resp. yrken vid sitt arbete måste inandas förorenad luft,

Den är således afsedd:

1:o. För arbetare uti mekaniska verkstäder, snusfabriker, malmslagerier, porslinsfabriker m. fl., samt slipare, kakelugnsmakare, tapetserare, etsare, mjölnare, väfvare och alla, som äro sysselsatta med pulveriserade, retande ämnen, hvars inandning äro för helsa och lif skadliga.

2:o. För personer behäftade med sjukdomar i lungor och luftrör. Lungskyddaren har här en dubbel uppgift, dels därigenom att den skyddar mot skadliga fasta och gasformiga beståndsdelars inträngande i luftvägarne och dels genom mellanläggets impregnerande med antiseptiska och balsamiska eteriska oljor, afpassade för hvarje särskildt fall — hvarigenom dessa ämnen blandas med den luft som inandas.

Ändamålet med apparaten är, att utan hinder vid andning och tal genom densammas användande afhålla alla i luften befintliga stoftformiga ämnens inträngande i lungorna och luftvägarne samt därigenom afvärja den fara, som arbetet uti dylik förorenad luft medför.

Särskildt med afseende fäst på personer med »svagt bröst» samt på sådana, hvars lungor redan äro angripna, borde nyttan af densamma vara påtaglig. Då den bomull, hvarigenom luften måste passera, kan indränkas med aromatiska och antiseptiska ämnen såsom terpentin, tallbarrolja, karbolsyrelösning o. d., kan apparaten äfven i detta afseende vara bröstsjuke till stor nytta. Dessutom kan med apparaten förbindas anordningar, som uppsupa och qvarhålla i luften befintliga skadliga gaser, hvilket gör dess användning ännu vidsträcktare.

Stockholm den $^{27}/_{2}$ 92. ***Ulrik Svaneskog,***
Praktiserande läkare.

Intyg.

Den lungskyddare, som af mig under 4 veckor dagligen användts, har visat sig fylla sitt ändamål i det, att den fullständigt utestänger dam, smuts och lukt från mun och näsa, utan att det ringaste hindra tal, andning eller på annat sätt kännas generande.

Jag har ej användt annat än oprepareradt mellanlägg, men har likväl skyddats för skadlig lukt. Af rök har icke något alls förnummits, under det att af den skarpa salpetersyran känts en lukt som af svag ättika.

Jag har experimenterat med, att med en viska uppröra fint pulveriserade ämnen alldeles invid ansigtet, men har »lungskyddaren» *fullkomligt* utestängt hvarje spår deraf, under det att tal och andning fortfarit obehindradt, hvilket allt är mig ett nöje att vitsorda.

Stockholm den 29 Febr. 1892. ***Gustaf Sjöberg,***
Etsare å W. Silfversparres Grafiska Anstalt.

På begäran får jag intyga, att vi från Tekniska Fabriken Röda Korset hafva inköpt 100 st. *lungskyddare,* hvilka användts af en del arbetare, som äro utsatta för kalk- och cement-dam i våra fabriker; arbetarne äro nöjda med dem och säga, att de hindra andningen betydligt mindre än andra apparater för samma ändamål, som vi förut hafva försökt. Apparaten är mycket enkel och dess bomull lätt att inlägga för luftens silning.

Malmö den 4 Augusti 1892. **Skånska Cement Aktie-Bolaget.**
R. F. Berg.

Pris:

1 a.	För arbetare i helsofarlig luft	2: —
1 b.	Bättre d:o, kantad med sämskskinn, med gummiband	2: 25
2.	För sjuka (bröst & lungor) med 5 svampar kem. prep.	3: —

Tillverkas uteslutande af

Tekniska Fabriken Röda Korset, Stockholm.

Ronneby Helsobrunnar & Bad.

Naturskönt läge nära Östersjön. Starkaste järnkällor, utmärkta gyttjemassagebad, stålbad & hafsbad.

Fullständiga prospekt gratis och franco genom

(G. 12267.) (33 × 8.) **Brunnskontoret.**

Unge män!

”Protektorn” är säkraste medlet mot försvagande nattliga åkommor. **Pris 5 kr. franko,** med kartong **5.30.** Utmärkta vitsord. »Mannens släktlif», 3 uppl. sid. 55, åberopas äfven. **Beskrifning** i bref mot porto, i korsband fritt. **Diskretion tillförsäkras.**

Exped. af protektorn, Stockholm. (34)

Sjukhemmet Tufvan,

Första klassens vårdanstalt

för nerv- och sinnessjuka.

Post- och telegrafadress: **Sundbyberg.**

(G. 22 795) **Allm. Telefon. Prospekter gratis.** (35×4)

På **Hugo Gebers** förlag har nyligen utkommit:

KORT SUNDHETSLÄRA FÖR KVINNOR

af Prof. **Fr. Howitz.**

Bemyndigad öfversättning af **O. H. D.**

Pris 1: 50.

Ett arbete af största vikt och intresse för alla mödrar och kvinnor. — I Danmark har detsamma på kort tid utgått i tre stora upplagor. (36 × 3)

Helsovännen 1892

med bilagan af professor **Sev. Ribbing:**

Våra barns fostran och vård

finnes ännu att få komplett och häftad à 2 kr. 50 öre.

Den värderika bilagan af prof. **Ribbing** är ensam en bok, som enligt vanligt boklådspris skulle betinga hela prenumerationsafgiften.

(14) **Helsovännens Expedition,** *Stockholm.*

HELSOVÄNNEN

TIDSKRIFT FÖR

ALLMÄN OCH ENSKILD HELSOVÅRD.

Årg. 8. 1893.

UTGIFVARE D:r E. W. WRETLIND.

N:r 8 16 April.

Pris i Skandinavien: 2 kr. 50 öre för helt, 1 kr. 50 öre för halft år.

Innehåll: Ett ord till kolerarustnings-frågan af d:r *Emil Nilsson.* — Om hälsotillståndet inom Kristianstads folkskolor af d:r *G. H. Dovertie.* — Bokanmälan: Om koleran med hänsyn till den senaste epidemien i Hamburg af *M. v. Pettenkofer;* Om lungsot och tuberkulos af *S. E. Henschen.* — Dödsfall under bedöfning. — Smärre meddelanden: Sjukligheten i riket under Mars; Botad genom skrämsel; Dömda för köttförgiftning; Offer för kolos; Botad för mjältbrand. — Breflåda. — Annonsbilaga.

Ett ord till kolerarustnings-frågan.

Ehuru vi å ena sidan måste anse oss vara på det klara med, att endast ett öfverfördt, för kolerafarsoten specifikt smittämne förmår framkalla sjukdomen, samt att samfärdseln utgör det väsentligaste momentet i dess utbredning, synes å andra sidan, på grund af en mängd samstämmande iakttagelser nödvändigt, att jämväl inrymma några ännu ej klargjorda lokala förutsättningar, utan hvilkas närvaro ett allvarsammare epidemiskt uppträdande ej tyckes kunna komma till stånd. Vid sidan af den mängd föreslagna och adopterade karantäns- och observations-anstalter, hvars betydelse nyligen af prof. Henchen sakrikt och detaljeradt afhandlats i Upsala läkareförening, hvilket föredrag återgifvits i St. Dagblad och Nya dagl. Allehanda, torde emellertid äfven kraftigt böra framhållas, att vi uti undanrödjandet af en mängd för sjukdomen påtagligen gynnsamma sanitära missförhållanden ha, som det vill synas, en ingalunda mindre kraftig häfstång till farsotens bekämpande och begränsning. Verkningarna af åtgärder vidtagna i detta syfte ha åtminstone i alla händelser ej visat sig mindre otvetydiga än dem af en mer eller mindre strängt genomförd karantänsregim.

Då man svårligen lär kunna utesluta antagandet af, att en farsot den ena gången är så beskaffad, att den icke är mäktig ett allvarsammare epidemiskt uppträdande, och en annan gång besitter denna lifskraft, och härå ej föreligga några säkra kännetecken, blir också omöjligt att andraga några bindande, logiskt giltiga bevis för, att farsoten den eller den gången bekämpats eller kunnat bekämpas, vare sig med karantänsregim eller med förbättrade sanitära anordningar. Kommer så härtill, att dylika utanverk som karantänsanstalter, äfven af bästa slag, trots sin teoretiska styrka numera, i följd af tidens oerhördt utvecklade samfärdsel, säkerligen förlorat bra mycket i värde såsom praktiskt skyddsmedel. Man får ej heller förbise de allmänna rubbningar i alla förhållanden, som en strängt genomförd karantänsregim medför — i motsatt fall torde effekten bli alltför illusorisk — och den farliga kretsgång, hvartill det hela lätt kan leda. På grund häraf torde i fråga om valet emellan så att säga den *yttre* och *inre* rustningen den sistnämnda ej sakna en betydande tyngd i vägskålen. Under alla förhållanden få vi ej sätta för mycken tillit till gränsförsvaret och framför allt ej anse spelet förloradt, om fienden lyckats skjuta bresch i ringmuren.

Stor vikt ligger sålunda uppå, att vi, medan tid är, ej försumma att förskaffa oss ett *inre* värn, som bjuder motstånd och hindrar fienden att få fotfäste, när utanverket är taget. Utsikten att kunna helt och hållet utestänga fienden är på långt när ej så stor, som den att kunna hindra hans förödande framfart. Upptäckten af kommabacillen har ännu ej ledt till några större praktiska fördelar eller lämnat oss något kraftigt öfvertag. Det utslag, som den bakteriologiska undersökningen lämnar, i synnerhet när fara kan gömma sig i dröjsmålet, innebär ej alltid en fullt betryggande fingervisning. Härpå finnas åtskilliga exempel, som svårligen kunna bortresoneras. Under sista tiden har man emellertid träffat på en kommabacillart, som är fullkomligt oskyldig, men icke dess mindre liknar den sannskyldige så fullständigt, att den under vissa förhållanden gifvit anledning till förväxlingar, som icke ens de mest öfvade forskare kunnat freda sig för. Under sådana förhållanden kan man svårligen hoppas, att en undersökning, verkställd af en bakteriolog med kanske några få dagars förutgången öfning, mäktar lämna ett fullt betryggande och för de eventuella åtgärderna bestämmande resultat.

Härmed ha vi emellertid ej uttalat någon som helst gensaga mot prof. Henschens välbetänkta och redan adopterade förslag om observations- och karantänsorter under läkares ledning, så mycket

mindre som detta både nu kan bli till mycket gagn och framför allt måste anses såsom en början till något, som i framtiden kommer att lämna än värdefullare frukter. Vi hafva endast velat framhålla att ännu ej finnes någon anledning sätta afgörande tillit *blott* till det bakteriologiska utslaget, eller att låta detta ensamt bestämma vårt görande och låtande.

Att goda allmänna sanitära förhållanden inom ett samhälle utgöra ett säkert värn mot denna och andra hemsökelser af dylik art är fortfarande oomtvistadt. I denna riktning böra vi sålunda ej försumma att göra våra bästa insatser. Ett af de mest maktpåliggande momenten i en farsotsrustning, icke blott för de större städerna och städerna öfverhufvudtaget, utan äfven för de mindre kommunerna, såsom köpingar, fisklägen, stationsområden, tätt befolkade byar etc., är tillgången på en lämplig lokal för afsöndring af misstänkte sjuke och för vård af möjligen inträffande kolerasjukdomsfall. Inrättandet af mer eller mindre fullständiga epidemisjukhus kan naturligtvis ej ifrågasättas. Mycket vore redan vunnet, om man på förhand utsåge och ginge i författning om tillgång å lämpligt belägen och i öfrigt passande lokal, som vid inträffande behof kunde nog skyndsamt apteras för dylikt ändamål. En dylik torde i de allra flesta fall kunna stå till buds och anordningen ej kräfva mycken uppoffring.

Hvad som oftast brister är en god vilja och tillräcklig insikt om fördelarna af dylika mått och steg. Vid ett inträffande första farsotsfall inom ett samhälle skulle måhända mången gång det onda kunna kväfvas i sin linda genom ett förut öfvertänkt snabbt och energiskt ingripande. För en dylik ansats erfordras icke blott, att den insjuknade med betryggande försiktighetsmått isoleras å lämpligt sjukhus, utan för ytterligare säkerhet äfven att det angripna boningshuset utrymmes och för en tid afstänges. Härtill kräfves, att man har till sitt förfogande en lämpligt belägen lokal, dit man kan hänvisa och afskilja det angripna boningshusets öfriga innevånare. En dylik anordning, som naturligtvis ej kan ifrågakomma annat än vid de första enstaka sjukdomsfallen, bör ej betinga så särdeles dryga omkostnader, men är vanligen outförbar, då den ej förut planlagts. Misslyckas försöket att kväfva farsotsutbrottet, så är i alla händelser därmed ingen skada skedd.

Ej mindre viktigt är, att kommunerna i god tid förskaffa sig och ha i beredskap nödig personal, som äger någon kunskap om de allmänna grunderna och förutsättningarne för en verksam isolering och desinfektion. Utan denna kunskap kan lätt nog dy-

lika åtgärder icke blott bli fullt gagnlösa utan till och med leda till en alldeles motsatt verkan mot den åsyftade. Det är bekant, att, om den antiseptiska sårbehandlingen skall lämna önskvärdt resultat, erfordras den största noggrannhet och öfning; och utan undervisning lär ingen kunna med framgång ägna sig däråt. I än högre grad kräfves en dylik noggrannhet och logisk skärpa vid tillvägagåendet, då koleran brutit ut eller hotar. Här ha vi långt färre hållpunkter för vår taktik. Ifrågasättas kunde sålunda, om ej undervisningskurser i denna sak vore lika nödvändiga och välbetänkta som de bakteriologiska, så mycket mer som nödig vana och öfning härutinnan lättare skulle på jämförelsevis kort tid kunna bibringas.

För transport af sjuke, forsling af kläder, uttömningar etc och oskadliggörandet af dylika smittoförare torde därjämte någon lätt anordnad materiel vara af behofvet påkallad. Har man något satt sig in i, hvad dylika anordningar erfordra, behöfver man ej vara mycket bevandrad i improvisationstekniken för att kunna hjälpa sig rätt godt fram med hvad som finnes, blott man något litet ägnat tanken häråt, innan ögonblicket för snabb handling är förhanden.

Inom hamnstäderna, särskildt de skånska med sin lifliga samfärdsel med utlandet, vore nog välbetänkt, att mera speciella mått och steg vidtoges i och för hindrandet af ett eventuelt sjukdomsutbrott. Infartsportarna bli väl, såsom mången gång förut, med stor sannolikhet att söka här. I hela landets intresse ligger det sålunda, att dessa platser äro färdiga och beredda på ett besök af den fruktade gästen. En förut uppgjord mobiliseringsplan, nödig materiel och öfvad personal är hvad som särskildt kan påfordras för att undgå en öfverrumpling, som för landet kan blifva ödesdiger.

Då man under nuvarande förhållanden väl svårligen kan med någon vidare trygghet beräkna, huru länge det dröjer, innan faran för import inträder i ett mera akut skede, torde längre uppskof med dylika förberedelser ej vara berättigadt. Anordningar, vidtagna i god tid och under sinneslugn, kräfva, förutom att de alltid blifva mer verksamma, långt mindre kostnader än de brådstörtade.

Förutom detta, som exempelvis påpekats, gifves naturligtvis mycket annat att beakta i fråga om den inre rustningen. En kraftig impuls är i alla händelser helt visst behöflig för att bringa till stånd nödig lifaktighet.

Under föregående års koleraepidemi har man på åtskilliga håll velat i vattnet söka ett af medlen till smittoämnets utbredning

och öfverföring till organismen. Några fullt bevisande fakta härför torde emellertid ej kunna anses föreligga, ej heller lämna de från kolerans tidigare uppträdande hämtade iakttagelserna några säkert bindande bevis. En viss försiktighet med afseende på uttalanden i denna fråga torde sålunda ännu här vara på sin plats. Anmärkningsvärdt är, att man vid den regelbundna dagliga undersökningen af Spreevattnet vid Berlin föregående år påträffade en kommabacillart, som till sin yttre gestalt och i flere andra afseenden var så lik kolerabacillen, att en förväxling var nästan så godt som oundviklig. Det negativa resultatet vid en mängd ympningsförsök ådagalade emellertid, att denna (bacillus aquatilis) var en helt oskyldig förruttnelsebakterie (s. k. saprofyt). Upptäckten af denna nya bacill är så mycket mer beaktansvärd, som en annan undersökning, oberoende af den nyssnämnda, lämnade alldeles samma resultat. Vid den bakteriologiska undersökningen af Elbevattnet anträffades nämligen samma bacillart, och till en början vill man också uti denna finna beviset för, att några i närheten af fyndorten inträffade farsotsfall berodde på förtärandet af det ofiltrerade vattnet. Först nu torde man ha lyckats fastställa, att här var fråga om en annan bacillart än kolerabacillen.

De af våra städer, som äro i besittning af en vattenlednings stora fördelar, ha säkerligen ingen berättigad anledning att från detta håll se någon fara. Flera af våra städer och kommuner äro emellertid hänvisade till öppna brunnar, s. k. pumpbrunnar etc. inom bebyggningsområdet, hvilka därjämte ofta äro mycket bristfälligt skyddade för orenlighet af allehanda slag; och från mer än ett håll kan under sådana förhållanden, om ej nödig uppmärksamhet ägnas häråt, förbrukningsvattnet vid ett farsotsutbrott lämna anledning till farhågor.

Att, såsom ingalunda är sällsynt, uppställa bykkaret, klappstödet och sköljbaljorna på det alltid mer eller mindre otäta brunnsdäcket samt här fullfölja hela tvättningsprocessen, är en osed, som utan tvifvel kan föra till de svåraste följder. Detta borde knappast behöfva framhållas.

Om sålunda faran från detta håll mångenstädes öfverskattas, oftast kanske just där den ej finnes, kan å andra sidan ej nekas, att sorglösheten i fråga om vården af brunnar och källor, isynnerhet inom de mindre kommunerna ofta kan vara häpnadsväckande. På många platser med ganska tätt befolkade kvarter fylles vattenbehofvet från en illa vårdad brunn, belägen inom en ytterst trång gårdsplats, som ifråga om renlighet lämnar åtskilligt att önska.

Under dylika förhållanden kunde ifrågasättas, om ej hälsovårds-nämnderna borde ifra för anordnandet af några s. k. artesiska brunnar, hvilka helt säkert mot en jämförelsevis ringa uppoffring mångenstädes lätt nog kunna bringas till stånd. Lämpligen uppsamladt och för förorening skyddadt regnvatten skulle likaledes kunna användas, där vattentillgången är till mängd och beskaffenhet klen och andra utvägar saknas. På många af våra jämförelsevis betydligt befolkade järnvägsstationsområden torde särskildt bristfälligheter häruti, som i mycket annat, lämna anledning till anmärkningar.

Såsom redan nämndt, ha vi emellertid här endast exempelvis anfört några momenter, som ingå i den inre rustningen, och ha endast några ord att tillägga om ännu en faktor i försvaret.

Mot kolerafarsoten, liksom mot öfriga smittosjukdomar, stå oss nämligen äfven andra skyddsmedel till buds, hvars blifvande förmåga ingalunda bör förglömmas och underskattas, så mycket mindre, som dessa helt säkert dock ännu äro de enda, hvilka kunna lämna oss ett värn, som ej hvilar på en mer eller mindre ohållbar grundval. I den — bildlikt taladt — naturliga isolerings- och desinfektionsapparelj, försynen utrustat vår kropp med för att kunna bestå i striden för existensen, ha vi — förutsatt att den fungerar normalt — ett vapen, som är mera välriktadt mot fiender, hvilka vi tyvärr ännu så litet känna och just därföre ha så svårt att träffa. Hafva vi väl vårdat dessa våra vapen, kunna vi tillitsfullt möta den hotande flenden. Men äro dessa försvarsvapen förslöade och missvårdade, kunna de nog ej ersättas med strömmar af smittdödande vätskor. — Inom samhällen, där en stor del af befolkningen framsläpar sitt lif under sådana lifsbetingelser, att dessa naturliga skyddsvapen hunnit grafrosta, är faran stor, och här kan farsoten lätt få icke blott en större utbredning utan jämväl en mera elakartad karaktär. Här finnes då sålunda en betydelsefull lucka i försvaret, som man med allvar bör sträfva att fylla. Denna lucka muras dock ej till med lagbud, karantänsbestämmelser och deisnfektionsåtgärder; här måste det onda angripas från roten, ej blott från ytan. Det är ej smutsen och orenligheten *ensamt och i och för sig* — åtminstone är detta ej bevisadt — som gör, att farsoten företrädesvis och likt en vådeld rasar i de fattigaste kvarteren, utan det är de bristande lifsbetingelserna, de knappa lifsvillkoren, för hvilka smutsen är ett skylt, som gjort dem mottagliga och oförmögna att uthärda striden mot fiender, som under gynnsamma lifsvillkor kanske varit dem underlägsna. Det är med

den starkares rätt fienden får öfverhanden. De skärpta lagbestämmelserna och den tillfälliga förbättring, som i det yttre därmed kan framtvingas, är ej ett säkert och hållbart tecken för förbättrade stridskrafter, som lofva seger. Först när renligheten och afskyn för smutsen kommer af sig själf såsom ett trängande behof — och det gör den, så snart kampen för existensen ej behöfver föras med förslöande bitterhet — är detta yttre tecken af verklig betydelse. Här måste sundhetsinspektörens och hälsovårdspolisens roll öfverflyttas på den allmänna och enskilda offervilligheten. Frågan rör sig nu ej om lämpliga föreskrifter för hvad, som bör eller icke bör ätas och drickas, utan lyder besvärjelseformeln för det onda: »bryt den hungrige ditt bröd».

En kraftig insats i rustningen vore det sålunda, om de bättre lottade fördelade emellan sig olika delar af de fattigare kvarteren och med råd och dåd på lämpligt sätt inskrede, där det verkliga behofvet härskade, samt lämnade anvisning när och hvarest det allmänna understödsbidraget kunde vara påkalladt. Att en dylik åtgärd, klokt fullföljd, mångenstädes är behöflig och säkerligen skulle i sin mån bidraga till ett förmånligt resultat behöfver ej bevis, isynnerhet om den vidtogs i så god tid, att frukten däraf hunnit något mogna, innan olyckan står för dörren eller trängt innanför densamma. De, som offra häråt något af tid och eget öfverskott, handla dessutom icke blott i samhällets utan äfven i eget intresse. Fegsinnad benägenhet för isolering från den lidande nästan, endast med tanke på eget skydd, leder sällan till åsyftadt resultat, icke ens under den utbrutna farsoten, utan är *broderlig kärlek* och en lefvande solidaritetskänsla också ett *kraftigt vapen* mot den gemensamma faran.

Ystad den 18 mars 1893.

EMIL NILSSON.

Om hälsotillståndet inom Kristianstads folkskolor.

Rörande detta ämne har bitr. prov.-läkaren i Kristianstad, d:r G. H. DOVERTIE, skrifvit en artikel i Skånska posten den 14 sistl. Mars, hvilken vi återgifva, då däri beröres åtskilliga saker, som äro af lika stort intresse för alla folkskolelärare och föräldrar i riket. Artikeln lyder sålunda:

Man har förebrått våra allmänna läroverk, att inhämtande af bokliga kunskaper i dem uppdrifvits till en höjd, som utsätter ungdomens hälsotillstånd för allvarsamma faror. Från andra håll har åter påståtts, att till följd af människans bräckliga natur en viss sjuk-

procent under hennes utvecklingstid skulle vara normal, och man har till och med velat sätta denna »normala» sjuklighet så högt som mellan 30 och 40 %. För att utreda så väl denna som andra dithörande frågor, tillsattes i början af 1880-talet af regeringen en läroverkskommitté, som bland annat anställde en grundlig undersökning angående skolbarnens fysiska utveckling och hälsotillstånd, en undersökning, som omfattade ej mindre än 15,000 skolgossar, och hvaraf resultatet sammanfattades af professor Key i en år 1885 utkommen innehållsrik bilaga till kommitténs utlåtande. 3 år senare framlades för offentligheten en likartad undersökning af våra högre folkskolor, omfattande 3,000 flickor. Resultatet af dessa arbeten var synnerligen nedslående: det visade sig att, om närsyntheten frånräknas, sjukprocenten i gosskolorna steg redan under första skolåret till öfver 36 % och sedan genom hela skolan höll sig omkring denna siffra; anmärkas bör, att sjuksiffran för Kristianstads allm. läroverk var ovanligt hög (65 %). Ännu värre var det i flickskolorna, där motsvarande siffra från 29 % bland 7-åringar så småningom steg till ej mindre än 68,5 % i 18:de lefnadsåret; medeltalet för 6- till 14-åriga flickor var 60 %. Stigningen var för båda könen störst under första skolåret, i det sjukligheten under detta fördubblades. En ungefär samtidigt efter samma principer i Danmark verkställd undersökning utvisade, att medelsjukprocenten i detta lands flickskolor var ej mindre än 22 % lägre än i våra samt att äfven i elementarskolorna gossarna voro betydligt friskare.

När det är så dåligt ställdt med hälsotillståndet bland de barn, som i allmänhet tillhöra de mera burgna klasserna, måste man a priori antaga, att sjukprocenten skall vara ännu högre i våra folkskolor, som till större delen befolkas af fattigmans barn. För att i någon mån bidraga till utredande af denna fråga, genomgick jag i slutet af sistlidne vårtermin härvarande folkskolor och den s. k. barnkrubban och undersökte därvid fullständigt 870 barn i en ålder af 5—14 år. Ehuru siffrorna ej äro så stora, som önskligt vore, tror jag dock, att man af dem kan draga vissa slutsatser och skall därför i korthet framlägga resultatet.

Hvad först angår kroppsutvecklingen, så äro vid 5—10 års ålder gossarna flickorna öfverlägsna i vikt, men från 12:te till 15:de lefnadsåren vidtager för de senare en kraftig utvecklingsperiod, under det gossarnas tillväxt under denna tid är betydligt mindre och enligt samstämmiga uppgifter når sin kulmen först i 15:de året; så kommer det sig, att flickorna under 12:te till 15:de lefnadsåren äro både längre och tyngre än gossarna.

Ett egendomligt förhållande förtjänar här antecknas, nämligen att trots delvis understigande vikt och längd gossarna i alla åldersklasser äro flickorna öfverlägsna i afseende på bröstkorgens vidd.

Som bekant anser man numera ej, att lungsoten, tuberkulosen är ärftlig, men väl anlaget för densamma, samt att barn, som tillhöra en tuberkulös släkt få i arf en förminskad lifskraft och motståndskraft mot sådana förhållanden, som kunna befrämja lungsotens uppkomst. Bland de ofvannämnda 870 barnen hade, för så vidt utrönas kunde,

194 (22 %) tuberkulos i släkten; antingen föräldrarna eller nära släktingar ledo däraf. Påfallande är, att dessa 194 barn i afseende på sin kroppsutveckling stodo ej obetydligt efter sina jämnåriga kamrater; så var deras kroppsvikt i medeltal $^1/_2$ kilo lägre än dessas, längden 1 ctm. och bröstkorgsvidden öfver 3 ctm mindre. Äfven kroniska bröstkatarrer, skrofler och bleksot förekommo oftare bland dessa barn. Till följd af sin svagare kroppsbyggnad, såväl som faran för smitta genom ständig beröring med lungsiktiga föräldrar eller syskon, äro dessa barn mer än andra utsatta för att hemfalla åt detta mänsklighetens plågoris, lungsoten. De behöfva således en synnerligen god vård och kraftig föda, de böra aktas för förkylningar, men först och främst måste de så mycket som möjligt vistas i fria luften och böra således ej välja ett yrke, som är förenadt med för mycket stillasittande.

Öfvergå vi nu till sjukligheten bland skolbarnen, så frapperas man genast af, att denna är så mycket större bland flickorna än bland gossarna; af de förra ledo nämligen ej mindre än 59 % af långvarigare sjukdomar — de akuta förbigås här alldeles — under det att siffran föı de senare är 40 %. Afdelas barnen i två åldersklasser, resp. 5—10 och 11—14 år, blir sjukligheten i den förra för flickorna 51, för gossarna 43 %, i den senare åldersklassen resp. 72 och 33 %. Hvad kan orsaken vara till denna förfärande stora sjuklighet bland flickorna i synnerhet i den ålder, då barnet börjar stå på öfvergången till kvinna?

Enligt Statistiska Centralbyråns sista årsberättelse var dödligheten bland mankön under 5 år för årtiondet 1881—1890 15 % större än bland kvinnkön vid samma ålder; således kan man ej gärna tänka sig, att de senare födas svagare än de förra, snarare är förhållandet omvändt. Bland de under den tidigaste barnaåldern förekommande kroniska sjukdomarna är kanske engelska sjukan den viktigaste, den hämmar barnets utveckling och kvarlämnar för flera år sjukliga förändringar i organismen. I de af barnens föräldrar ifyllda frågoformulären stå ej mindre än 63 gossar (15 %), antecknade för att hafva lidit af denna sjukdom, som är känd och fruktad af mödrarna, medan däremot samma siffra för flickorna är blott 31 (7 %); äfven här se vi således en större motståndskraft hos flickorna. Redan under de första åldersklasserna, som denna undersökning omfattar, 5—8 år, blir emellertid sjukligheten större hos flickorna än hos gossarna (resp. 43 och 36 %), och den ökas sedan ständigt hos de förra och minskas något hos de senare. Som vi ofvan sett, är kvinnans utvecklingsperiod i hufvudsak koncentrerad på 4 år, under det mannens sträcker sig öfver en längre period; just under dessa 4 år är det, som sjuksiffran för flickorna når en sådan höjd och kan förklaringen därtill delvis sökas just i denna hastiga, att ej säga brådstörtade mogning, då det är en väl känd sak, att barn som växa hastigt lätt bli sjukliga. Denna omständighet är dock långt ifrån tillräcklig för att så att säga rättfärdiga, att nära $^3/_4$ af flickorna vid denna tid lida af klen hälsa. Då båda könen väl i allmänhet kunna anses lefva under samma förhållanden i afseende på föda och bostad, måste anledningen till denna skillnad ligga i deras olika lefnadssätt, och är det väl ej tvifvel

underkastadt, att grundorsaken till den stora sjukligheten bland flickor mellan 10 och 14 år är att söka dels i det myckna arbete inomhus, som pålägges dessa, dels i deras däraf följande stillasittande lif. Under det gossen, när läsningen för dagen är slut, får fritt tumla om i sina lekar, måste flickan, som har lika mycket arbete i skolan, på lediga stunder sitta lutad öfver handarbeten i hemmet, måste pyssla om sina yngre syskon och eljest hjälpa till vid sysslor i hemmet. Utan betydelse kan ej heller vara den mera ordnade gymnastiken för gossarna jämte den kraften stärkande slöjden, som träder i stället för flickornas sömnad och stickning.

Som vi ofvan sett, blir bröstkorgens utveckling hos flickan betydligt efter den hos gossen, ehuru den förra eljest både i afseende på vikt och längd går förbi den senare, och torde detta kunna anses som en direkt följd af det myckna stillasittandet, då barnet, i stället för att få tillbringa sin lediga tid ute i det fria, måste sitta hopsjunket öfver ett ögonen ansträngande handarbete. Därför se vi också den s. k. paralytiska eller lungsiktiga typen på bröstkorgen, en form som disponerar till svårare bröståkommor, oftare förekomma hos flickorna (hos 38 af 435). Därför lida flickorna i de öfre klasserna mycket ofta af ständigt återkommande hufvudvärk; i denna period möter man dylika klagomål hos omkring hälften af den kvinnliga skolungdomen, hvilket tydligt hänvisar på öfveransträngning; mycket mindre vanlig är denna åkomma bland de äldre gossarna (20 %).

En viktig och naturlig konsekvens af ofvannämnda bägge kroppen försvagande faktorer är också bleksoten, som redan vid så tidiga år angripit 14 % af samtliga flickorna, och som säkerligen i en senare ålder mellan 14 och 20 år skulle visat sig vara än vanligare, om undersökningen hade sträckt sig så långt. Egendomligt och betecknande är det, att hjärtfel ej kunde påvisas hos en enda gosse, medan däremot 9 af flickorna ledo däraf; ehuru i en del af dessa fall andra orsaker kunde påvisas, synes i några fall öfveransträngning hafva spelat en viss roll vid uppkomsten af sjukdomen. Skrofler förekommo hos båda könen i 12 %, däraf något oftare hos flickorna.

Vi öfvergå nu till den viktiga frågan, hvad som kan göras för att åstadkomma ett bättre hälsotillstånd i våra folkskolor. En god del af sjukligheten sammanhänger säkerligen med den stora sociala frågan, pauperismen, på hvars lösning vi nog få vänta, men oafsedt detta kan skolhygienen på många områden verka för det goda målet. Då samhället pålägger barnen obligatorisk undervisning, så måste det anordna skolorna så, att barnens hälsa ej kommer i fara; därför böra skollokalerna vara så byggda, att hvarje barn erhåller tillräckligt med ljus och frisk luft, samt att temperaturen är sådan, att den ej utsätter barnen för förkylning; äfven bänkar och bord böra vara inrättade efter de fordringar, som den moderna hygienen ställer på dem. I dessa afseenden har förr syndats mycket, och under en inspektionsresa uti länet för ett par år sedan hade jag tillfälle att se, hur långt vi åtminstone i landsbygden ännu hafva kvar till målet på detta område. Kristianstads folkskolor uppfylla dock härutinnan äfven ganska långt gående fordringar och hafva vi säkerligen denna omständighet

att tacka för bland annat, att högre grader af snedhet (ryggradskrökning) ej förekomma bland skolbarnen, och att äfven närsyntheten tyckes vara ganska sällsynt. I ett hänseende står norra folkskolan efter den södra, däri att den ej har någon gymnastiksal, hvarför gymnastiken måste försiggå i den efter fyra timmars lektioner redan förskämda luften i läsrummen, hvilket ur hygienisk synpunkt måste anses synnerligen olämpligt.

Lästiden utgör för de förberedande klasserna 28, för den egentliga folkskolan 32 timmar i veckan, hvartill för de äldre barnen kommer ungefär 1—2 timmars dagligt hemarbete; i ofvannämnda tider äro dock inräknade 6 timmars slöjd eller handarbete. Arbetstiden i folkskolan, beräknad till 38 à 44 timmar i veckan, motsvarar ungefär den normalarbetstid, som föreslogs af läroverkskommittén, och är kanske icke i och för sig för hög.

Däremot torde det kunna anses olämpligt, att folkskolebarnen hvarje dag måste arbeta 4 timmar i rad, dock med 10 minuters rast mellan hvarje lektion och med den tredje timmen anslagen till teckning, välskrifning, sång eller dylikt; det är väl föga antagligt, att barnen så länge skulle kunna hålla tankarna samlade, och lär äfven, i synnerhet i de bägge första klasserna, mycken trötthet göra sig gällande under de sista timmarna. I en stad, där afstånden ej äro synnerligen stora, skulle väl arbetstiden kunna på lämpligt sätt sönderdelas, utan att arbetet skulle lida men däraf. Denna långa oafbrutna arbetstid är också sedan öfver 30 år afskaffad vid våra allmänna läroverk och i 1878 års skolstadga bestämdes det, att på 2—3 timmars fortsatt arbete på lärorummet skall följa minst 2 timmars ledighet, samt att 3 lästimmar få följa på hvarandra först i 5:te klassen, där barnen hafva en ålder af minst 13 år.

På senare tider hafva i flere af Stockholms folkskolor anordnats badinrättningar, och äfven i Göteborg tillsattes förra året en kommitté för att yttra sig om dylika skolbad. Den form, som här användes, är den tempererade duschen efter tysken Lassars princip och inrättad så, att 15—20 barn kunna bada samtidigt. Badningen är frivillig och erbjudes hvarje barn hvar tredje vecka; den omfattas med sådant intresse, att ensamt i Nikolai församling förra året serverades 7,000 bad, hvarför kostnaden uppgick till omkring 265 kronor; vattenåtgången var enligt badmästarens uppgift omkring 15 liter för hvarje badande, men uppgifves från Tyskland något högre, cirka 20 liter. Svensk Läraretidning yttrar om nämnda badinrättning: »Skolbadet har i många afseenden visat sig vara ett förträffligt uppfostringsmedel och den form för dylika bad, som användts, uppfyller till alla delar de kraf, som med fog kunna ställas på desamma.» Vissa försiktighetsmått måste dock vidtagas för att efter baden skydda barnen för förkylning: badet bör vara förlagdt till själfva skolan och barnen böra efteråt tillbringa en tid i väl uppvärmda skolrum för att förekomma en förkylning, för hvilken nämnda badform vintertid onekligen disponerar. Såväl ur renlighetens som ur hygienens synpunkt vore det ett stort framsteg, om dylika skolbad kunde anordnas här i Kristianstad, eventuellt i samband med den påtänkta nya skolbyggnaden.

Ett annat verksamt medel till befrämjande af skolungdomens hälsa äga vi i de feriekolonier, som, tack vare stadsfullmäktiges och allmänhetens välvilja, de bägge sista åren kunnat utsändas till Åhus. Den ständiga vistelsen i den rena milda hafsluften i förening med dagliga bad och en enkel men kraftig föda har visat sig i hög grad äga förmåga att höja barnens lifskraft och särskildt att bekämpa den hos stadsbarnen så vanliga bleksoten. En annan god följd af vistelsen på landet är den minskade benägenheten för bröstsjukdomar, som visar sig bland annat i bröstomfångets betydliga ökning (under sista året öfver 3 ctm. i medeltal för hvarje barn).

Först och sist måste dock föräldrarna i hemmen, så vidt möjligt är, taga vara på den uppväxande ungdomens hälsa och i synnerhet icke pålägga den i utveckling stadda flickan allt för mycket sysslor utom skolarbetet, emedan härigenom kan alstras en sjuklighet, som sedan följer henne under hela hennes ungdom. Vi kunna här till sist anföra professor Key's afslutningsord i ofvan anförda arbete: »men huru än tankarne härom (om ungdomens uppfostran) skifta, huru än meningarna brytas, borde man dock därom vara enig, att hvilket mål man än i öfrigt må uppställa, *ett* dock alltid blir det förnämsta vid all uppfostran, kvinnans såväl som mannens, och det är en *harmonisk utveckling, bevarandet och stärkandet af både kroppens och själens hälsa.*

Kristianstad i Mars 1893.

G. H. Dovertie.

Bokanmälan.

Om koleran med hänsyn till den senaste koleraepidemien i Hamburg, *af professor d:r Max von Pettenkofer — Öfversättning. — Stockholm, Hugo Gebers förlag. 44 sid. 8:o Pris 60 öre.*

Denna skrift af den framstående forskaren i München går ut på att häfda författarens åsikt, att kolerafarsoten för sin uppkomst och framgång på en ort kräfver ej blott smittans införande dit utan äfven en lokal disposition, hvarförutan smittan blir oskadlig. Ytterligare behöfves naturligtvis för hvarje sjukdomsfall, likasom vid de flesta sjukdomar, en *individuel disposition.*

Alla erkänna numera, att olika orter äro olika mottagliga för koleran. Olikheten åsikter i torde således egentligen vara blott, huru pass stor roll den lokala dispositionen spelar. Koch ger den en underordnad, Pettenkofer en öfverordnad roll, om man så får säga. Saken torde icke kunna komma på det klara, förrän man är fullt viss om, hvad som betingar den lokala dispositionen. Härom äro ännu tankarna delade.

Emellertid synes Pettenkofer genom de redogörelser han lämnar rörande tiden för kolerans framfart vid olika epidenier ådagalägga, att farsoten icke är så beroende af årstiden, som man vanligen antager, utan att den beror väsentligen äfven af nederbörden, i det att

grundvattnets sjunkande genom stor torka främjar farsoten och tvärtom. Ett dylikt grundvattnets betydliga sjunkande förliden sommar i Hamburg anser förf. vara en väsentlig faktor vid farsotens stora utbredning därstädes, ehuru han såsom en annan viktig faktor antager äfven det dåliga vatten, som från floden Elbe bjöds staden till dryck och hushållsbruk.

Den föreliggande boken innehåller äfven de fullständiga protokollen öfver PETTENKOFERS och EMMERICHS försök sistlidne Oktober att på sig själfva inympa kolera genom att förtära kolerabaciller, odlade i buljong, hvaraf de fingo blott en diarréartad sjukdom, som dock Koch kallar ett lindrigt anfall af kolera. Huru intressanta dessa experimenter än voro, kan man dock icke säga att genom dem kolerafrågan blifvit bragt på det klara.

På grund af sina åsikter om kolerans väsentliga beroende af den lokala dispositionen förkastar P. allt hvad karantäner heter. Däremot lägger han all vikt på förbättringen af de lokala sanitära förhållandena. Sker det så, behöfver samfärdseln alls icke hindras genom koleran. Ej heller behöfva de friska fly från en af farsoten angripen plats.

Såsom ett inlägg för dagen i den ingalunda utdebatterade frågan om kolerans *natur och orsaker*, som under innevarande år torde erhålla ytterligare tillökning i den redan rika literaturen, är denna broschyr af intresse för de speciellt intresserade.

Om lungsot och tuberkulos *af prof. S. E. Henschen, Upsala. — Stockholm, F. & G. Beijers förlag 1893. — 33 sid. 8:o. Pris: 20 öre.*

Denna skrift utgör N:o 3 af folkskrifter, utgifna af den nya föreningen Heimdal i Upsala. (N:o 1 afhandlar *Unionen*, N:o 2 *Engelbrecht Engelbrechtsson*. N:o 4 *Upsala möte* och N:o 5 *Värnpliktssoldaten)*.

Efter en inledning om »lungsotens betydelse», hvari bland annat göres den sannolikhetsberäkningen, att vårt land har 45,000 lungsiktiga, afhandlar förf. lungsotens utbredning och förekomst, dess orsaker och väsende, tuberkelbacillen och dess inträngande i människan samt slutligen tuberkulosens förebyggande och botande. — Skriften afslutas med åtskilliga goda råd med afseende å tuberkelsmittas förekommande.

För de af våra läsare, hvilka under årens lopp tagit notis om allt, hvad Hälsovännen meddelat i det förevarande ämnet, innehåller ju denna traktat icke mycket nytt. Men då Hälsovännen icke tränger så långt, finnes ju en annan stor publik, hvilken trots åtskilliga artiklar äfven i politiska tidningar icke torde hafva stor kunskap om det visserligen ganska viktiga ämnet. Vi tillönska därföre den lättlästa och sakrika broschyren så stor utbredning, som den på grund af ämnets vikt och det särdeles billiga priset bör kunna förvänta.

Lungsoten och tuberkulosen äro och förblifva säkert länge våra mest förödande inhemska sjukdomar, hvilka icke bekämpas med medikamenter utan endast genom en *allmän* insikt rörande sjukdomarnas natur och lifsvillkor.

Dödsfall under "bedöfning"

förekomma jämförelsevis oftare nu än förr. I England räknade man på 60 och 70-talen 1 dödsfall på 10—20 tusen bedöfvade. Vid den sista kirurgkongressen i Berlin upplyste prof. Gurlt om, att på 109,230 »bedöfningar» inträffade 39 dödsfall, eller 1 på 2,800.

Bedöfningen var i

94,123	fall	genom	kloroform — 36 dödsfall,
8,430	»	»	eter — intet »
2,891	»	»	eter och kloroform — intet dödsfall,
1,381	»	»	eter och alkohol — intet »
2,151	»	»	brom och bromethyl — intet »
219	»	»	pental — 1 dödsfall.

Grunden till, att dödsfallen nu äro jämförelsevis talrikare, ligger däri, att man nu opererar så oändligt mycket mera än förr och det på ställen och i sjukdomar, där man för få år sedan icke tänkte sig möjligheten att göra det.

Dels äro de tekniska hjälpmedlen mångfaldigt fullkomnade, men i hufvudsakligen har den s. k. aseptiska (smittfria) behandlingen hjälpt kirurgerna fram till den direkta behandlingen af organerna kroppens stora inre håligheter.

Kroniska sjukdomar i underlifsorganerna leda nu till, att dessa, för så vidt de icke äro afgjordt nödvändiga för lifsprocessen, aflägsnas genom operation. I lungsäcken tränga kirurgens instrumenter utan betänkande in, ja t. o. m. i lungans egen massa öppnas bölder och aflägsnas inkomna främmande kroppar eller nybildade massor. I munnens, svalgets, magens, örats ihåligheter arbeta de speciellt däri öfvade kirurgerna med en säkerhet och verkan, som ingen för få år tillbaka skulle ha anat. För operationer i själfva hjärnans massa viker ej ens kirurgen nu tillbaka. Tvärtom synas dessa skola få en alldeles utomordentlig betydelse i tillstånd, för hvilka vi förr stodo och delvis ännu stå utan medel och utan förmåga att ens begripa dem.

Den, som numera skall opereras, vill sällan undvara bedöfning; de flesta föredraga den, äfven om den är riskabel. Hög ålder, svagt hjärta, operationsfältets belägenhet i luftvägarna var förr giltig grund för operatören att neka användning af bedöfvande medel. Man lämpar sig nu mera efter den sjukes önskan och söker att genom förbättrade apparater och en försiktig metod möta farorna. Man söker dessutom ständigt efter nya och mera säkra ämnen till bedöfning utan att dock häri ha kommit längre. Man pröfvar det nya, men vänder åter tillbaka till kloroform och eter. (Sundhedsbl.)

Smärre meddelanden.

Sjukligheten i riket under mars månad har — enligt rapporter till *Eira* från 86 orter — varit mindre än i Februari (11,510 sjukdomsfall mot 13,180). Af epidemiska sjukdomar hafva rapporterats följande antal fall: influensa 2,763 å 68 orter (4,119 i Febr.), lung- och strupkatarr 3,512, lung- och

lungsäcksinflammation 889, halsfluss 1,097, akut diarré 976, skarlakansfeber 418 å 39 orter (406 å 35 orter i Febr.), difteri 283 å 32 orter (324 å 34 orter i Febr.), nervfeber 73 å 19 orter, kikhosta 450 fall (96 i Stockholm, 68 i Norrköping), smittkoppor 6 fall i Gefle, mässling 182 (89 i Hernösand), barnsängsfeber 19, och epidemisk hjärnfeber 2 fall.

Botad genom — skrämsel. Härom dagen berättades om en bråkmakare, hvilken i en gård vid Stadskyrkoplan i Norrköping lefvat vildt, slagit ut en dörrspegel och inkrupit i det innanför belägna rummet, slagit och sparkat omkring sig etc. Hans därvid bedrifna ofog skall emellertid äfven hafva haft något med sig, som måste anses såsom mycket godt. I ofvannämnda gård bor en gumma, hvilken i flera månader legat sjuk i reumatism. Då ofvannämnda bråkmakare som bäst höll på att husera, blef gumman alldeles förskrämd, och följden vardt, att hon strax kände sig fullkomligt befriad från sin reumatism och har sedan dess varit återställd från sitt onda.

Historien låter något underlig, men lär vara fullkomligt sann, skrifver Norrköpings Tidn.

Dömda för köttförgiftning. Slagtarmästaren Rudolf i Stollberg i S. (Tyskland) hade slaktat en i döende tillstånd befintlig kalf, som led af diarré, hvarefter han sålde köttet. Ett stort antal personer, som ätit af ifrågavarande kött, insjuknade, och en 7 års pojke, som förtärt mycket af detsamma, dog. Rudolf och hans hustru hafva på grund af förseelse mot § 14 i den tyska näringsmedel-lagen blifvit dömda till 6 månaders fängelse. (A. B.)

Offer för kolos hör man hvarje vinter omtalas, synnerligen från fartyg, ehuru olyckan alltid beror på vårdslöshet och aldrig skulle förekomma, ifall kaminerna — såsom de borde — saknade spjäll. I slutet af förliden månad tillsatte kaptenen å Hallandsångaren Falken och hans gamla maskinist, Frans Forsell, lifvet för dylik olycka. — Koloset hade uppstått i aktersalongen, där, förutom de aflidne, styrmannen och akterstäderskan lågo i sina hytter. Alla blefvo ganska svårt angripna och förda till lasarettet i Lübeck, men styrmannen och städerskan räddades.

Botad för mjältbrand. Hemmansägaren Johan Otto Pettersson i Galtås af Morups socken, som i ett sår å hakan fått in smitta af ett mjältbrandsjukt djur, har därför behandlats å sjukhus i Göteborg och därifrån utskrifvits frisk. Såret under hakan, där de angripna muskeldelarna bortskurits, var då fullständigt läkt, säger tidn. Halland.

Breflåda.

97. **A. L. E.** Det är ingen fara, om Ni försöker bota edert ljumskbråck med den omnämnda rörelsen, som gymnaster kalla »liggande resning», men ovisst är nog, om det lyckas.

98. **Hanna L.** För edert långvariga nervösa lidande ges icke lätt bot, men sannolikt skulle Ni ha nytta af att komma upp i fjälltrakter, helst Norge, annars t. ex. upp till Jämtland. Om detta ej är möjligt, sök i sommar en vattenkur.

99. **A. F. V—m i E.** För reumatisk värk kan nog konstant ström brukas, men något mått på strömstyrka kan icke gifvas, då strömmen måste lämpas efter patientens tillstånd och känslighet i hvarje särskildt fall. Bäst är att börja med svaga strömmar och stora reoforer och se, huru det bekommer. Grenets Kromsyre-element lämpa sig icke till konstant ström för medicinskt bruk, enär strömmen blir alltför brännande.

100. **Otto P.** Aseptin göres af 2 teskedar borsyra, 2 teskedar glycerin och 2 droppar pepparmyntolja till $^1/_3$ liter vatten, som omskakas, tills lösning sker.

101. **Tviflare.** En 10-års pojke, som är frisk, kan väl icke få »tydligt men» af att »smaka på en bit bröd, doppadt i svagt té», men nog är det bättre för honom att doppa i stark mjölk. — Om samma pojke är rödkindad, tjock,

lekfull, med god sömn och godt humör, hvilka skäl finnas då att frukta tuberkler i hjärnan?

102. **Simon T—r.** Eder hustrus mattighet och kramp måste vara orsakad af någon inre sjukdom, kanske något underlifslidande.

103. **Clas 41 år.** Ni upplyser intet om orsaken till eder sjukdom. Kanske är den hemlig last. Utan orsakens borttagande kan edert onda ej häfvas.

104. **Hjs.** Eder oregelbundna hjärtverksamhet beror troligen på allmän svaghet eller på någon nervsjukdom.

105. **Merkurius.** Edert ljumskbråck kan hafva nytta af velocipedåkning; åderbråcket bör ej förvärras, om Ni begagnar suspensoar. Vid badning kan bråckbandet aftagas. Bråck kunna botas genom operation, men härtill fordras en månads vistelse å lazarett. Under operationen kloroformeras Ni. — Edert »fnas mellan ögonhåren» och »slemmet pa ögonhinnan» tyder på en ögonkatarr, hvarom Ni må rådfråga läkare. — Om ådrorna skimra igenom ansiktshuden, är detta eder naturell, som icke kan ändras.

106. **Frej.** Att borttaga handsvett är icke skadligt. Försök med en lösning af 10 gm salicylsyra och 8 gm borax i en half liter vatten. Ni håller händerna i denna lösning en eller ett par minuter morgon och afton.

107. **21-åring.** Läs N:o 12 af Hälsovännens flygskrifter.

108. **Landsortsprenumerant.** 1. Nej! 2. Ja!

109. **Teodor X.** 6 à 8 droppar saltsyra i 1 glas vatten efter de större måltiderna är vanligen nog att öka syran i magsaften, men olika individualitet kan ju kräfva olika doser. Hvad slags vatten Ni skall bruka i sommar får en läkare, som kan undersöka Eder, afgöra.

110. **Fader.** Ynglingar och jungfrur veta vanligen mera om könsförhållanden, än föräldrarna tro vara möjligt. Med afseende på hemlig synd rekommenderas »En ungdomsväns varning för ungdomens farligaste fiende» af Kapff samt Hälsovännens flygskrift N:o 12.

111. **A. S. P. Ba.** Eder klena kropp har genomgått för många barnsängar. Nu kan Ni ingen bättring vänta, förrän sedan Ni blifvit förlöst. Digifning afråda vi för Eder. En hvilotid vid en badort i sommar synes vara väl behöflig.

112. **En sjuklig kvinna öfver 50 år.** »Nerv-värk i hela kroppen» upplyser rörande en patient rakt ingenting. Vi kunna ingenting tillråda på den upplysningen.

113. **Ellits.** 1) Om bleksot har Ni en utförlig afhandling i Hälsovännens flygskrift N:o 4, »Om bleksot», som kostar 25 öre. Där ses, att bot mot bleksot icke alltid erhålles för den ena på samma sätt som för den andra. — 2) Liktornar på handen borttagas likasom på foten, d. ä. genom skärning eller frätande medel, bäst ättiksyra, som strykes på morgon och afton; däremellan betäckes liktornen med ympvax. — 3) För frågor till brefládan behöfver icke namnet uppgifvas.

114. **A., Skien.** 1) Hälsovännen till Amerika kostar 1 dollar = 3,70 kr. — 2) Hafsluft är bra för *vissa* nervsjuka. — 3 Skadade framtänder böra af tandläkare fyllas ju förr desto heldre. — 4 Edra »sma, långsamt sig läkande sår å armar och ben» bör Ni visa för en läkare.

115. **Fru Ellen, Norrköping.** Maggördlar med elastiska sidstycken att snöra eller spänna finnas här hos instrumentmakarne Stille, Jacoby eller Werner, men kosta *minst* 10 kr. — Ni har visserligen skäl att anlägga en dylik gördel. Annat bandage för det nämnda onda gagnar intet.

* * *

Såsom medlemmar i M. D. R. F. (se sid. 90) hafva 26 män anmält sig.

Obs.! »Hälsovännens vänner» torde benäget medverka till tidskriftens spridning.

Ronneby Helsobrunnar och Bad.

Saison 1 Juni—1 September.

Naturskönt läge nära Östersjön

Starkaste **järnkällor;** berömda **gyttjemassagebad, stålbad** m. fl. former af varma bad i uppvärmda badrum; utmärkta **hafsbad** i nytt tidsenligt kallbadhus.

Ny gymnastiklokal, en af de rymligaste och bästa vid någon svensk kurort.

Vidsträckta skogspromenader; ständigt tillfälle till **segling** och **fiske.**

Billiga lefnadskostnader; rum från 20 à 25 kr. pr termin; table d'hote från 1 kr. 25 öre för hel dag. Bostäder anskaffas af Brunnskontoret. **Inackordering** för unga flickor hos fröken Hilda Thysenius.

Dagliga direkta jernvägs- och ångbåts-förbindelser. Medicinska förfrågningar besvaras af brunnsintendenten, Professorn Med. D:r **Hans Bendz, Lund.** Enskildt praktiserande läkare: D:r Rietz och D:r Veideman.

Illustrerad beskrifning öfver anstalten afgiftsfritt hos herrar bokhandlare; fullständiga prisuppgifter och alla öfriga upplysningar genom

(G. 14681.) **Brunnskontoret.** (52×5)

Medevi Helsobrunn och Badanstalt.

Säsong 6 Juni—19 Aug.

(delad i två terminer à 5 veckor)

Utmärkande för denna vid Vettern belägna kurort äro dess många järnkällor, dess förträffliga gyttjebad och kallvattenkuranstalt samt höga och fuktfria läge i en ovanligt härlig natur. Elektricitet, gymnastik och massage meddelas. Billiga villkor. Besökes mest för bleksot och anämi, mag- och tarmkatarrer, vissa hjärt- och lungsjukdomar, reumatiska åkommor, njursjukdomar, nervsvaghet och underlifslidanden.

Medicinska förfrågningar besvaras af Intendenten ***Doktor Karl Lundberg,*** Norrmalmstorg N:o 4, Stockholm, öfriga förfrågningar och beställningar af rum m. m. ställas till Brunnskontoret, Medevi.

Kommunikationsförbindelser: Från Hallsberg eller Mjölby till Motala och därifrån till Medevi med skjuts, som förut beställes från Brunnskontoret, eller **ångbåten Örn** samt från Stockholm genom Södertelje och Göta kanaler **direkt** genom **ångaren Esaias Tegnér.** (51) (G. 14632)

VISBY VATTENKURANSTALT

och Hafsbad.

Säsong: 12 Juni—1 September.

Läkare: Doktor **Henrik Berg, Stockholm.** Badpredikant: Kyrkoherden **G. Willén, Bergunda. Reqvirera program** från **Läkaren,** Stockholm, eller **Kamrerarekontoret,** Visby.

Styrelsen. (53)

Grennaforssa Brunns- & Badinrättning
Sveriges enda skrofelkälla,
öppnas 1 Maj—1 September.
Natursköht läge vid Dansjön.
Läkarevården bestrides af Doktor **D. Fischer,** adress till 1 Maj: **Hessleholm.**
Fullständiga prospekter gratis och franko från egaren
(47×8) (G. 14480) **AD. HAGMAN,** Wexiö.

Nervsjukdomar
behandlas under innevarande års sommar från 7 Juni till 7 Augusti vid
Sätra brunn & kallvattenkur
(48×5) af *professor D:r* ***S. E. Henschen,*** adr. *Upsala.* (G. 14489.)

Hjo Vattenkuranstalt
Särdeles sund och naturskön belägenhet vid Vettern i medelpunkten af den s. k. **Guldkroken.** Säsong 1 Juni—1 Sept. Ingen terminsindelning. Alla vanliga badformer i tidsenligt badhus. **Utmärkta tallbarrs- och gyttje-massagebad i särskild nybygd badafdelning.** God och billig restauration; särskildt **dietiskt bord.** Restaurationsbyggnaden och societetslokalerna ombygda och utvidgade. Komfortabla, naturskönt belägna villor, afsedda blott för kurgäster. Kurorten lämpar sig särskildt för reumatiska affektioner, bleksot, nervsvaghet, mag- och tarmsjukdomar samt hudsjukdomar.

Intendent och **Badläkare,** D:r **Arvid Afzelius,** Stockholm. För sjukgymnastik och massagebehandling D:r **Erik Tengstrand,** Stockholm. Rum beställas, upplysningar meddelas och program sändas portofritt af Kamrer **Erik Gallander,** Hjo. (49×2) (G. 14498.)

Ledig tjenst
Barnmorsketjensten i Tuna församling af Nyköpings län är ledig att tillträda den 1 instundande Juli. Sökes hos kommunalnämnden före den 15 Maj, under adress *Annerbäck och Larslund.* Lön 225 kronor, förutom 2 kr. för hvarje förlossning, husrum och vedbrand. (50) (G. 14465)

Barnmorsketjensten.
i Långasjö församling af Kronobergs län, med 6 månaders ömsesidig uppsägning, 200 kronor i kontant lön samt 12 kr. i vedpengar, till bostad 2 rum i sockenstugan å nedra botten samt del i kök och bakugn, disponerar egna uthus såsom vedbod, källare m. m., uppbär vid hvarje förlossning 1 kr. af mera bemedlade och 50 öre hos torpare; med skyldighet att svara för tjensten fr. o. m. den 1 Juli 1893, förklaras härmed i anseende till ofullständigt förslag till ansökning ånyo ledig och sökes före den 20 nästa April hos kommunalnämndens ordförande, adr. *Långasjö.*
(45) (G. 14297)

Mineralvattens Uppvärmare st. 5 Kr.
Spottkoppar af porslin st. 60 öre
Spottflaskor af blått glas st. 2 o. 3 kr.
Spottlådor af porslin, för vattenfyllning för tuberkulos-patienter st. 2,25, 2,75 o. 3,25
Morfinsprutor af horngummi st. 2 kr.
» af nysilfver » 2,50 kr.
» med asbestpackning st. 4 o. 5 kr
» af elfenben st. 4 kr.
» med glasstaf st. 4 kr.
» » » och flaska st. 4,50 kr.
» *spetsar af platina-iridium* med förgyld hylsa st. 1,75 o. 2,25
Rör för vattendrickning st. 15 öre.
Sköljkannor af bleck eller lackerad zink med slang och rör 2 kr.
Sköljkannor af porslin med slang och rör 3 kr.
Febertermometrar af jenaglas med korrektionstabell st. 2 kr.
Sårsprutor af rent tenn med tre ringar 40 gm 3,25, 70 gm 3,75
Elektriska apparater enligt särskild priskurant, som sändes på begäran gratis.
Stockholm i Maj 1892. (8) **Numa Peterson.**

LANOLINUM PURISS. LIEBREICH.

Ett fullkomligt *antiseptiskt* salvmedel, som icke härsknar. Låter fullkomligt blanda sig med vatten och vatten-salt-lösningar.

Benno Jaffé & Darmstaedter, **Martinikenfelde bei Berlin.**

Utdrag ur literaturen rörande Lanolin erhålles på begäran franko.

(9)

Lactoserin-Cacao,

sammansatt af **renaste cacao** och **lactoserin,** enligt W. Rehnströms patent.

Välsmakande, kraftigt närande, helsosam,

enligt analys och intyg af Professorerne C. R. Bergstrand och Olof Hammarsten, Med. Doktor Ch. Em. Hagdahl m. fl.

FABRIKS MÄRKE.

Då **lactoserin** leder sitt ursprung uteslutande från mjölk, så är den i och för sig faktiskt närande och helsosam.

Lactoserin-Cacao, som håller betydligt mindre af det svårsmälta cacaofettet, än andra cacaosorter, är således lättsmält och att rekommendera för såväl friska som sjuka personer.

Se Helsovännen den 1 Februari 1892.

Finnes att tillgå hos Herrar Specerihandlande samt i parti hos **Th. Winborg & C:o,**
Kongl. Hofleverantör.
Stockholm.

(19×24)

Impregnerade

Kappor, Res-Ulstrar, Promenad-Ulstrar
och **Öfverrockar,**
för **Damer, Herrar** och **Ynglingar.**
☞ *Helsosammaste, ändamålsenligaste, varaktigaste* **Ytterplagg.**

Impregnerade **Kapp-** och **Kostymtyger**
för **Damer** och **Herrar.**

Impregnerade **Kläden** och **andra Tyger**
till **Uniformer** och **civila Drägter**
för *Militärer, Jernvägspersonal, Skolungdom, Turister, Jägare, Velocipedister* och *öfriga Sportsmän.*

☞ *Vår impregnerings fördelar för klädesplagg:* ☜
Lätta att hålla **rena** från **dam, våt smuts** och **fläckar,** angripas ej af **mal, regntäta** men ej **lufttäta.**

☞ Mot **mal** och **fläckar:** ☜
Impregnerade **Möbeltyger och dylikt af ylle.**

Impregnerade **Hästfiltar** och **Hästregntäcken,**
☞ *varmare, helsosammare, varaktigare,* ☜
lättare att hålla *rena* och *mjuka* än vanliga.

Impregnerade **Presenningar,**
mjuka, lätta, varaktiga, lida *ej* af köld eller värme, brytas *ej,* klibba *ej,* kunna hopläggas våta *utan att deraf skadas.*

☞ Mot **regn, mögelfläckar, »jordslag»** och **röta:** ☜
Impregnerad **Segelduk, Tältduk, Markisväf,**
af **bomull** och **linne,** genom sin större *varaktighet*
billigare än oimpregnerad.

OBS.! Billiga, bestämda påskrifna nettopriser.

☞ En mängd rekommenderande *intyg* och *officiella rapporter* af *Läkare, Myndigheter, Kemister m. fl.* äro publicerade och finnas till påseende i vår nya

Utställnings- och Försäljnings-Lokal,

☞ 16 Hamngatan 16 ☜

(Sagerska huset midt för Kungsträdgården).

Svenska Impregnerings-Aktiebolaget,

(24×12) **Kongl. Hofleverantör.**

Stockholm, Hemlandsvännens tryckeri, 1893.